

De som drog over grensen.

Tønsberg Blad 16/3-1948.

Det har alltid vært meget vanskelig å finne noen linje i Regjeringens politikk overfor de folk som forlot Norge og drog til Sverige under krigen. Var de hater eller dessertører? — Eller en broget blanding av begge deler?

Undersøkelleskommissjonens siste innstilling gir visse holdepunkter. Der har på dette som på så mange andre områder vært en utvikling. Denne har nærmest gjort sig selv uten særlige direktiver. Slike burde dog ha foreligget.

I 1940 har Regjeringen og den norske legasjon i Stockholm følt de tusener av norske flyktninger, som kom over som en byrde og utelukkende som en byrde. Ikke visste man hvad man skulde bruke dem til og ikke visste man hvad man skulde gi dem å leve av. Jo flere der vilde dra tilbake til det okkuperte Norge, — desto bedre. Man presset formelig folk til å dra tilbake. At hertil trengtes tysk visum, i allfall til dels, og at vedkommende måtte passere tyske myndigheter på grensen og underkaste sig disses kontroll, blev ikke opfattet som noen hindring. 15 000 flyktninger kom til Sverige sommeren 1940. 1. januar 1941 var der bare 1000 igjen. Noen var vel kommet sig videre, men de fleste var vendt hjem. Ingen så noe galt i det den gang.

Blandt dem som var vendt hjem var også general Erichsens over 4000 mann — fullt kampdyktige linjetropper. Når internerte soldater i et neutralt land vender hjem til det av fienden okkuperte fedreland, stusser man. Det viser sig, at tyskerne på grensen avkrever disse soldater en lojalitetserklæring. Dennes ordlyd er dessverre ikke gjengitt. Da spørsmålet om lojalitetserklæringer kom til å spille en stor rolle under hele okkupasjonen, burde det være skjedd. Formene og innholdet av disse har variert, og en kartlegning bør finne sted. Den har konsekvenser for mange mennesker og for bedømmelsen av disse.

Antallet av flyktninger i Sverige øket etterhvert. 1. januar 1943 var det 10 400, 1. januar 1945 35 200 og 1. mai 1945 46 000. 6000 var kommet videre til England eller andre steder. Trekker man fra polititroppene og en rikelig administrasjon, blir der igjen ca. 40 000 norske i Sverige som ikke hadde synderlig anledning til å gjøre nytte for sig. Går man tilbake til 1. januar 1945, blir tallet ca. 30 000. Disse måtte underholdes på sett og vis. Det er gitt, at det måtte betegne en sverer belastning for den norske administrasjon, hvor elskverdige svenskene enn var.

Opfatningen av disse mennesker har øiensynlig vært høist forskjellig hos Regjeringen og innen det okkuperte strøk. Regjeringen har følt de mange mennesker som en byrde. Denne blev ikke mindre ved at skaren var broget og inntrikerne blandt dem, som skulde administrere dem blomstret som aldri tilforn. De mange, som kom over skulde overvåkes. Noen ordinerer rettepleie hadde man ikke. Der utviklet sig da en rettsorden — ordet «rettsoppgjør» kan med dagens forhold for sig virke noe odøst — som advokat Annæus Schjødt har skildret i følgende ord:

«Der finnes etter mitt skjønn ikke avgjørende politimeslige eller overvåkningsmessige grunner, som gjør det nødvendig å tilsidesette kravet på en betryggende objektiv avgjørelse av de viktige saker som det her er spørsmål om. Politii er og blir politii hele verden over og

Av
direktør
LORENTZ VOGT

alltid like uskikket til å treffe domsmessige avgjørelser overfor sine egne overvåknings- eller undersøkelsesobjekter.

Gylne ord som viser, hvor ubetryggende forholdene var og som også har bud til dagens forhold.

Mens de fleste flyktninger for Regjeringen og dens organer bare var en belastning, følte man det i det okkuperte Norge som noe av en heltegjerning, når en mann gikk over grensen. Der var noe av eventyrets glans over en sådan gjerning uten at man spurte altfor detaljert om hvorfor han gikk eller til hvad han gikk. Aldri blev der såvidt vites gitt den parole:

«Alle blir i Norge og gjør sin plikt. Ingen går over grensen, medmindre han er kallet eller det gjelder livet, eller han har forutsetningene for å gjøre en militær innsats».

Det synes som om tyskerne i allfall til tider har gått ut fra, at flyktingene nærmest var en belastning for den norske regjering. Dette forklarer den lempfelidighet som i allfall i mange tilfeller blev vist de mere naive flyktninger som blev knepet på grensen. De slapp svært ofte med 3 til 6 måneders internering. Anderledes gikk det de menn som søkte direkte over til England. Der blev der slått hårdt til.

Med fremtiden for sig skulde det være meget interessant å få en rettesnor for den berettede og den uberettede flukt over grensen, og stort sett, hvor mange av dem som gikk over, går inn under den første og den annen gruppe.

Blandt dem som blev hjemme og gjorde sin plikt etter beste evne — selv om felleite kunde bli mange — er der idag adskillig bitterhet. Det er meget almindelig å høre følgende replikk: «Neste gang gjelder det å stikke av hurtigst mulig og så vende hjem som helt, når faren er over». Det er ingen ufarlig replikk, og det kan skape en meget farlig moral.

Men hvad ster erfaringene fra okkupasjonstiden? Hvor finner man retningsslinjene? Alt hvad vi har oplevet av godt og ondt, skulde tjene til større forståelse, til utdypning av fremtidens politikk.

I en stilling for sig stod officerene. Rent generelt skulde saken være klar. En officer burde, når krigen skulde fortsettes utenfor landets grenser snarest mulig innfinne sig der, hvor kampen foregikk. Imidlertid spilte hensynet til det meget omtalte avgjvne sersord til tyskerne inn. Herom heter det i undersøkelseskommissjonens innstilling:

«Det var et meget diskutert spørsmål, hvorvidt officerer som hadde avgitt sersord til tyskerne kunde anvendes til videre krigstjeneste. Etter overenskomsten mellem den norske øverstkommanderende, general Ruge, og tyskerne angående kapitulasjonsbetingelsene (der siktes her formentlig til kapitulasjonsavtalen av 10. juni 1940 undertegnet av general Roscher-Nielsen) var det bestemt, at yrkesmilitære hadde valget mellem å gi sitt sersord på ikke å kjempe mot det tyske rike eller dets allierte i denne

krig eller ærefullt krigsfangenskap». Som foran anført overlot Regjeringen til hver enkelt å bestemme om han vilde anse sig forpliktet etter sersordet.

Haakonvenasjonen IV landskrigsreglement, artikkel 10 bestemmer:

«Krigsfanger kan frigies på sersord dersom deres hjemlands love tillater det. I så fall er de ved sin personlige sere forpliktet til samvittighetsfullt å opfylle såvel overfor sin egen regjering som overfor den regjering som har tatt dem tilfange, de forpliktelser som de måtte ha påtatt sig. I sådanne tilfelle er deres egen regjering forpliktet til hvenken å kreve eller motta av dem noen tjeneste, som strider mot det ord de har gitt».

Fra regjeringens side og fra annet hold (hvilket opplyses ikke, blev det fremholdt, at Norge ikke kunde være bundet av Haagkonvenasjonens regler overfor tyskerne, da disse selv overtrådte folkerettens regler. Minister Jens Bull bragte spørsmålet på bane i en skrivelse til Utenriksdepartementet av 24. juli 1941 og mente, at det var nødvendig å få en prinsipiel avgjørelse. Han var uenig i den betraktning, at sersordet ikke var bindende: «Når vi skal holde vårt ord, er det ikke av hensyn til vår fiende, til hvad han fortjener, eller at han kan ha forbrutt sin rett til å stole på vårt ord. Det er av hensyn til oss selv». Han påpekte videre, at det var av særlig interesse for de små stater, at det blev vermet om Haagkonvensjonens humane regler og han nevnte de mulige følger for dem som hadde brudt sitt sersord og for deres familie eller kolleger. Hvis løftet stred mot troskapsplikten mot Konge og fedreland, da burde det ikke være gitt. Men dersom det ikke stred mot slik troskapsplikt, burde det også holdes». Så langt undersøkelseskommissjonen.

Der gikk under krigen rykter om at norske officerer hadde brutt sitt sersord d. v. s. gjort sig æreløse. Disse rykter blev avvist som nazipropaganda. Den almindelige forklaring var: De norske officerer hadde ikke avgitt noe sersord. Der skulde bare foreligge en slags erklæring på alles vegne, mens et sersord er en helt personlig ting.

Efter undersøkelseskommissjonens innstilling ser forholdet ikke godt ut. Alle må holde på minister Bulls helt logiske og renslige standpunkt. Regjeringens forhold synes sterkt angripelig ved dens halve, tvetydige forklaringer. I en situasjon som den foreliggende er der bare valg mellem to standpunkter: Officerene er bundne av sitt ord tross alt. Da må Regjeringen innprente dette og overensstemmende med Haagkonvensjonen neste å motbå ders bistand. Eller Regjeringen finner at sersordet under de foreliggende omstendigheter ikke binder. Da gir den bestemte ordre uavhengig av det ikkebindende ord. Det verste den kan gjøre er å stille officerene fritt. Den enkelte officer kan ikke forutsettes å ha den oversikt over forholdene — såvel faktisk som juridisk — som Regjeringen, der i London hadde alle hjelpemidler til sin disposisjon.

Spørsmålet interesserer formentlig ikke den norske almenhet så særlig meget. Men undersøkelseskommissjonens innstillinger leses av de fremmede legasjoner. Forsåvidt officerene angår, studeres den i alle generalstaber verden rundt. I den foreliggende form er den generende for norske officerer. Det vilde være heldig om saken kunde bli ytterligere klarlagt.

LORENTZ VOGT